

Avantprojecte de Reconstrucció i Ampliació de L'ESGLÉSIA PURÍSSIMA CONCEPCIÓ DE BÉTERA

Toni Grande Ballester

Els tres llargs anys que va durar la Guerra Civil Espanyola van passar una greu factura a l'església de la Puríssima Concepció, acabarà pràcticament inutilitzable.

L'avantprojecte

de reconstrucció i ampliació, obra d'Àngel Romaní Verdeguer, contemplava alçar un temple de somni. Com podreu observar al present estudi, va dissenyar una parròquia d'unes dimensions espectaculars, dotada de més dependències i aïllada de les cases que l'envoltaven. Era un projecte extraordinàriament ambiciós, que al mateix temps requeria d'una inversió econòmica considerable, motiu principal pel que malauradament mai es va dur a terme en la seua totalitat. Així i tot, Àngel Romaní Verdeguer va deixar la seua empremta a la nostra església, les construccions més significatives de la restauració foren signatura seua.

Però abans d'entrar amb més detalls, anem amb els antecedents i esdeveniments històrics que varen fer necessària la restauració de l'església.

El 22 de juliol de 1936, quatre dies després del començament de la guerra, la parròquia va quedar tancada al cult públic davant l'ona de violència anticlerical regnant. El rector, En José María Cubells Saralegui, que havia arribat a Bétera a l'any 1931, va deixar el nostre poble per refugiar-se a Bonrepós.

Abandonada a la seua sort, l'església és saquejada i espoliada. Els objectes litúrgics i ornaments desapareixeran, els altars patiran nombroses tropelies, la seua famosa taulelleria serà arrencada, les imatges seran traslladades des de la Casa Abadia i la parròquia al Calvari, on se'ls botarà foc. El culmen de la destrucció arribarà la nit fatídica del 5 al 6 d'agost de 1936, l'església serà past de les flames, patint nombrosos desperfectes i danys.

1. Restes de l'antic orgue destruït el 6 d'agost de 1936, exposades actualment a la tribuna del cor. Arxiu Ximo Asensi Alemany

1

En Félix Asensi Torrent, Alcalde de Bétera de 1940 a 1943, fa una breu descripció dels efectes de l'incendi en un document del 21 de novembre de 1940 inclòs a la *Causa General de València ramo separado de Bétera*:

Dstrucción e incendio de imágenes en la iglesia parroquial con desprendimiento del coro, sacristías y agrietamiento de los muros y bóveda.

Podem afegir a aquest breu balanç de danys, que la porta principal va ser cremada i que tots els lluits d'algeps amb decoració barroca passaren a ser història. Les desgràcies per a l'església no acabaran ací, el 16 de setembre de 1936 el seu cap i responsable, el rector En José María, serà assassinat al pla de la Torre terme d'Olocau.

En temps de guerra, els edificis eclesiàstics varen ser destinats a unes altres utilitats. La Casa Abadia que no va ser destruïda, va ser totalment reconvertida. La planta baixa la feren servir com magatzem i la primera planta es va transformar en la Casa Consisto-

rial del poble. En canvi la parròquia, que havia sigut assolada, va passar a ser utilitzada com garatge i taller del denominat "Cuerpo de Tren" de l'exèrcit republicà.

S'imagineu quin era l'estat de l'església una vegada finalitzada la contesa?

L'imatge era desoladora, a l'edifici parroquial res quedava que recordara la seua destinació al culte religiós. El temple havia sigut materialment arrasat.

Amb aquesta conjuntura un nou rector va arribar a Bétera, En José María Martínez Ibáñez que serà l'encarregat de liderar la difícil tarea de reconstrucció i restauració del temple. Els primers treballs dins de l'església, varen ser de neteja i retirada d'enderrocs amb la finalitat de reprendre el culte. El 8 de novembre de 1939, al saló de plens de la Casa-Ajuntament convocats per les autoritats eclesiàstiques i civils, es varen reunir un grup de veïns de Bétera amb la intenció de constituir la *Junta de Reconstrucció del Temple*.

Els veïns assistents a la primera sessió varen ser:

- President Honorari, l'Alcalde de Bétera: José María Leal Gil
- President executiu, el rector: José María Martínez Ibañez
- Vicepresident, el cap local de F.E.T i J.O.N.S.: José García Inglés
- Secretari: Manuel Aloy Ranch
- Vicesecretari: José María Asensi Torrent
- Depositari: Félix Asensi Torrent
- Vocals: José Sáiz Soler, Ricardo Soria Aguado, Isidro Clavel Ramón, José García Inglés, José Estellés Arnal, Patricio Campos Miralles, Miguel Palau Toarondies, Enrique Casanoves Torres, Juan Bautista García Garrido i el cap local de milícies de FET i JONS.

Quatre dies després, el dia 12 de novembre de 1939, es va crear una comissió dins de la Junta, formada per l'alcalde, el rector i José García. Els seus membres serien els encarregats de parlar amb l'arquitecte Àngel Romaní Verdeguer. Buscaven consell i orientació so-

bre com actuar, i al mateix temps sol·licitar-li el seu recolzament i adhesió al projecte.

Però qui era Àngel Romaní Verdeguer?

Aquest arquitecte nascut a Vilanova del Grao va estudiar a l'Escola Superior d'Arquitectura de Barcelona. Va ser nomenat arquitecte municipal de Sagunt en 1921 i de València en 1922. També era acadèmic de la Real Acadèmia de San Carlos des de 1935. Amb do-

micili al carrer Cirilo Amorós de València, posseïa una finca al camí de la Pobla en Bétera, el conegut a hores d'ara com Mas del Romaní. Aquest mas, també va patir greus desperfectes durant la guerra.

Àngel Romaní acceptarà unir-se al projecte de reconstrucció i donarà instruccions a la Junta de les seues necessitats per poder començar a confeccionar el projecte de la nova construcció. Entre elles, allò més urgent, era que li proporcionaren plànols de l'església i dels seus voltants.

2

3

4. Isidro Clavel Ramón, mestre d'obres membre del cos tècnic de la Junta de Reconstrucció de Bétera. Arxiu família Clavel

4

La Junta de reconstrucció de Bétera va prendre la decisió de nomenar a: Isidro Clavel, Miguel Palau, Patricio Campos, José García i José María Leal responsables d'examinar detingudament l'estat de la destrucció de l'església. Aquest grup d'experts i mestres d'obra tindria que fer una valoració dels danys i redactar un informe abans del 8 de desembre de 1939, data límit per presentar a l'Arquebisbat de València l'instància sol·licitant la subvenció de l'estat.

La quantia de les destrosses, segons aquest comitè, pujava 1.130.000 pessetes.

Confeccionat l'informe dels danys, es va decidir que els tècnics de la Junta alçaren el plànol de

l'església. Varen requerir l'ajuda del pèrit agrícola beterà, En José Aloy Palanca, ell seria l'encarregat de delinear el plànol. Aquest treball era fonamental per procedir correctament al posterior eixampla de la parròquia i a més a més, era una condició indispensable

5. Formulari publicat al BOAV del 9 de juliol de 1939 necessari per sol·licitar la subvenció de l'Estat

6. Registre de presentació de l'Avantprojecte al COAV

per poder encarregar el projecte de la nova construcció.

Una vegada li varen proporcionar tot el material necessari, Àngel Romaní va posar fil a l'agulla. El 9 d'agost de 1940 l'arquitecte, va presentar al Col·legi Oficial d'Arquitectes de la Zona de València per encàrrec del rector, En Jose María Martínez Ibáñez, l'Avantprojecte de reconstrucció i ampliació de l'Església Parroquial de Bétera. És un document curiós i al mateix temps interessant, que no ha pogut ser estudiat profundament fins aquest any. Tot el treball, plànols, croquis, esbossos i documentació, han sigut localitzats a l'Arxiu Històric Municipal de València.

CIRCULAR DEL ARZOBISPO DE VALENCIA PRUDENCIO MELO ACERCA DE LA RECONSTRUCCIÓN DE TEMPLOS
9 julio 1939

BOAV, 1939
pp. 489-490

Aviso importante

RECONSTRUCCIÓN POR EL ESTADO DE TEMPLOS PARROQUIALES DAMNIFICADOS POR LOS ROJOS

Formulario de la Instancia que debe presentarse por triplicado antes del día 8 del próximo diciembre

Parroquia de _____ (una con póliza de 1,50; otra con póliza de 0,25 y la tercera sin póliza)

Excelentísimo Señor:

D. _____ mayor de edad _____, natural de _____, vecino de _____, con domicilio en la de _____ núm. _____ provisto de cédula personal de la tarifa clase _____ expedida en el día de _____ 1939, con el núm. _____ en calidad de Cura Párroco de la Parroquia de _____ a V. E., atentamente, expone:

Que siendo Cura Párroco de la Parroquia _____, la cual, a consecuencia de bombardeos o devastación roja acaecido en la dominación roja sufrió daños que han sido valorados en pesetas _____ e interesando al exponente y a su Arzobispado que la obra sea reconstruida por el Estado, SUPLICA a V. E. que se digne disponer lo conveniente para que se conceda al que suscribe el auxilio que necesita, previa la presentación de los documentos necesarios.

Valencia _____ de _____ 1939 _____ Año de la Victoria,

El Cura Párroco,

V.º B.º:
El Arzobispo de Valencia,

Excmo. Sr. Gobernador Civil, Presidente Delegado de la Comisión de Reconstrucción de la Provincia de Valencia.

Nota. Las tres instancias han de enviarse al Arzobispado para que el Excmo. Sr. Arzobispo firme el Visto Bueno.

La valoración debe hacerla un arquitecto, maestro de obras o práctico de la localidad, y ha de referirse solamente al perjuicio de la obra de fábrica, no incluyendo altares, imágenes, objetos de culto, etc., etc. Únicamente solo los daños en el edificio tal como lo dejaron los rojos.

Estas instancias sólo han de hacerlas los señores Curas o Encargados de iglesias que son Parroquias o Ayudas de Parroquia.

COLEGIO OFICIAL DE ARQUITECTOS DE LA ZONA DE VALENCIA

Reseña de las características del trabajo

AÑO 19 40

Número general de la Secretaría de este Colegio: 422 Número de asunto del Colegio: 17

Propietario o Entidad: Parroquia de Bétera Sr. Cura D. José M. Martínez

Arquitecto D. Ángel Romaní Verdguer

Objeto: Croquis (Anteproyecto) de reconstrucción y ampliación de la Iglesia Parroquial

Se realiza el trabajo en Bétera

Presupuesto inicial _____ ptas.

Los honorarios, fijados a reserva de su aprobación por la Ponencia Económica del Colegio, asciende a _____ ptas. que se percibirán según la tarifa _____ Grupo _____ % _____ ptas.

El Aparejador de la obra es D. _____

Los documentos, una vez legalizados por la Secretaría o Delegación de este Colegio, se presentarán en _____ por D. _____ o por el personal del Colegio en su Registro de entrada.

ENTRADA N.º 3 AGO. 1940

7. Proposta d'Àngel Romani d'Avantprojecte de reconstrucció i ampliació de l'Església Parroquial de Bétera. Arxiu Històric Municipal de València

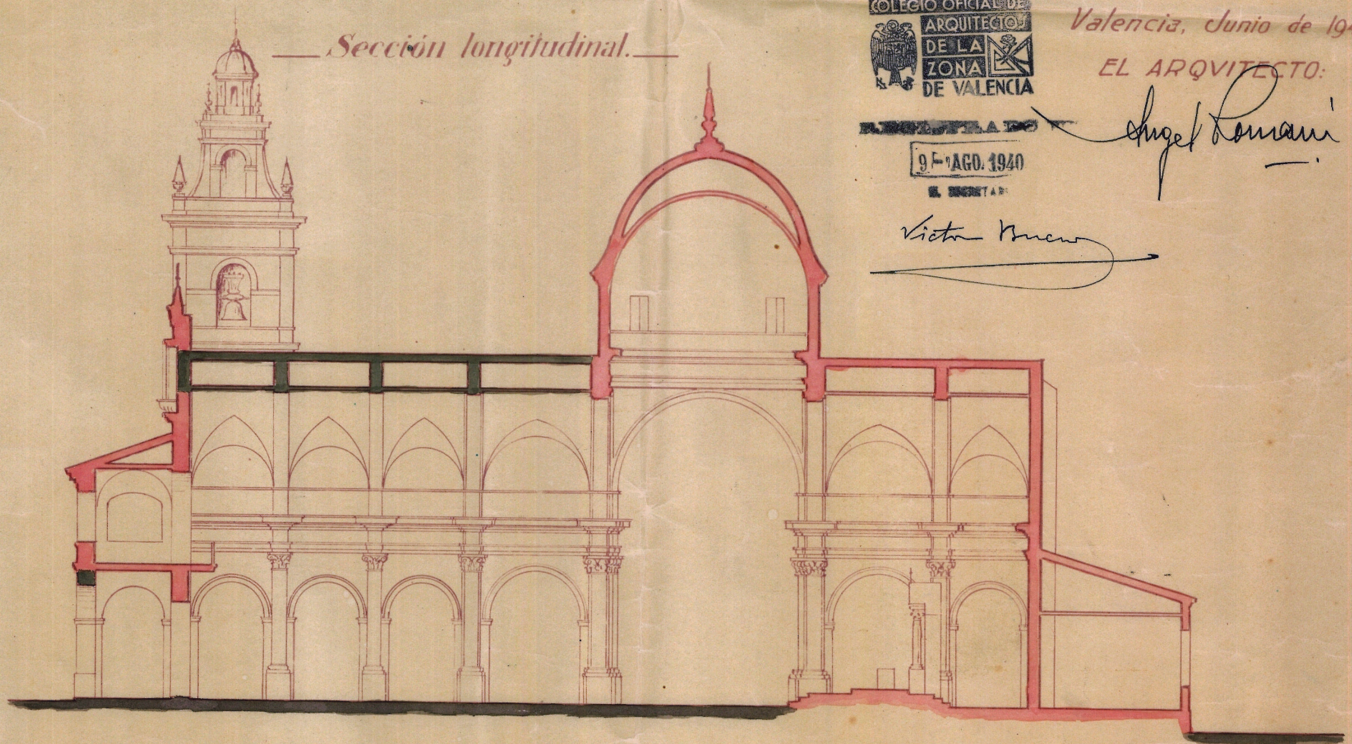
Fachada.

Anteproyecto
de reconstrucción y
ampliación de la
Iglesia Parroquial
de
Bétera

Escala = 1:200.

Sección longitudinal.

Valencia, Junio de 1940

EL ARQUITECTO:

Àngel Romani

9 F.º AGO. 1940

EL SECRETARIO:

Victor Mena

8. Les parts del plànol amb color groc serien construccions a enderrocar, les de color roig construcció nova i aquelles de color negre indicarien edificació que es conservava

A més a més, l'avantprojecte anava acompanyat d'una memòria descriptiva que va ser presentada al Col·legi d'Arquitectes el 13 d'agost de 1940 amb el següent text:

En el pueblo de Bétera fue incendiada y saqueada la iglesia parroquial el 6 de agosto de 1936.

Después de liberada la población se limpió de escombros el edificio y realizaron los trabajos más indispensables para restablecer el culto.

En estas condiciones se ha constituido una junta parroquial para la reconstrucción, ampliándola y rectificando la alineación angosta que se produce en la Plaza de la Iglesia.

Este es el motivo del ante-proyecto que se presenta al sellado del Colegio, para comenzar el estudio y como base de iniciación de los trabajos de la Junta parroquial. El avance del presupuesto se calcula aproximadamente en 830.000 pesetas.

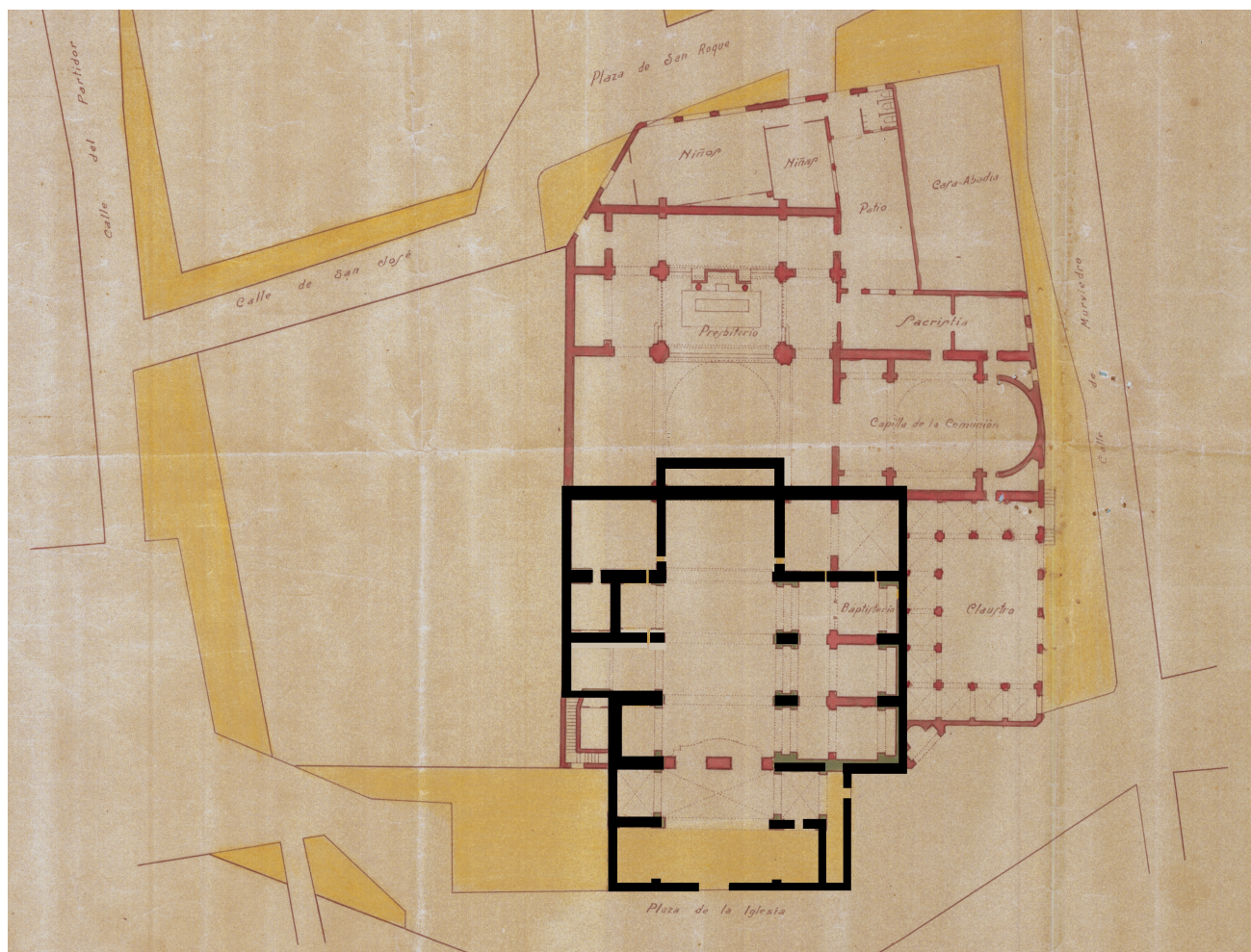
La memòria deixava ben clars els objectius d'aquest avantprojecte:

- Començar l'estudi de la restauració i asseure unes bases d'iniciació dels treballs de la Junta Parroquial de Reconstrucció.
- Reconstruir el temple que havia quedat quasi en ruïnes i a banda ampliar-lo, esmenant a més

a més, l'estrangulament que es produïa a la plaça de l'església.

Després d'observar amb detall els plànols de la façana, secció longitudinal i planta general de l'edifici en projecte, podem definir-lo com altament novedós, espectacular i renovador. Estaven previstes nombroses modificacions, a l'edifici parroquial i també als carrers del seu voltant. L'església dissenyada era un temple totalment nou.

Per poder entendre la vertadera dimensió de l'Avantprojecte de Reconstrucció, és necessari fer una comparativa entre la planta de l'església antiga (de color negre), i l'església d'Àngel Romani. He superposat ambdós plànols.

La primera observació clara, és que la façana de la nova parròquia es desplaçaria cap enrere, donant més espai a la Plaça de l'Església. El desplaçament del temple i la seua ampliació, obligava a realitzar nombroses expropiacions. Estaven previstos enderrocaments totals o parcials de vivendes als carrers limítrofs, amb l'objectiu de dotar d'una millor accessibilitat al temple. L'església nova tindria eixida a quatre carrers de Bètera: Plaça de l'Església, Plaça Sant Roc, Carrer Sant Josep i Carrer Morvedre.

Un estudi dels canvis més cridaners respecte de l'edifici antic, ens ajudarà a poder entendre el veritable abast de l'Avantprojecte de Reconstrucció.

CANVIS A L'INTERIOR DE L'ESGLÉSIA

- Seran enderrocades les dues primeres capelles del costat de l'Evangeli. Al costat de l'Epístola, seran enfonsats la primera capella, el portal de les dones (porta secundària de l'església) i l'accés actual al campanari. El cor que havia patit greus desperfectes seria enderrocat en la seua totalitat. Amb aquests canvis s'aconseguia que el frontispici o façana principal tornara a quedar alineat a la torre campanar, que era com estava fins a la meitat del segle XVIII, i al mateix temps, la Plaça de l'Església quedava ampliada.
- El nou accés a la torre-campanar estaria ubicat en la capella del Sant Crist, la que era capella del Rosari abans de guerra. És curiós però amb tota probabilitat era l'entrada al cam-

10

- El temple s'allargarà en direcció a la Plaça de Sant Roc canviant l'ubicació del presbiteri. Una conseqüència d'aquesta modificació, és la desaparició del trasagrari o trasaltar del segle XVII.
- Les dues sacristies actuals es convertiran en dues capelles més de la nova església.
- La Capella de la Comunió quedarà dividida en tres capelles independents. Quedant el nou baptisteri ubicat on està actualment l'altar dels Desemparats.
- Es construirà un xicotet mur per dividir l'entrada principal en dos.

10. Capella del Santíssim Crist

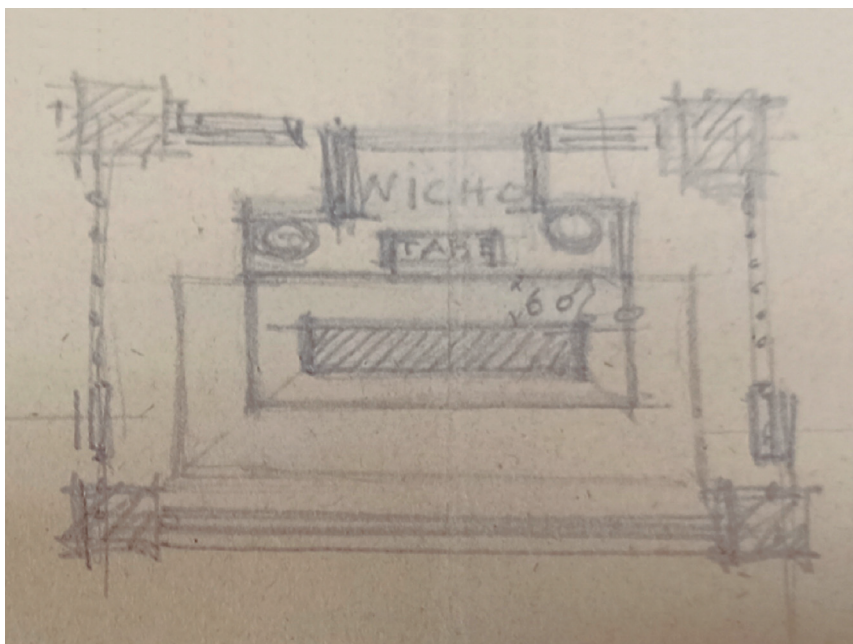
11. Esbós on se pot observar les dues portes independents

12. Detall del nou presbiteri amb el tabernacle (TABE) i el nínxol (NICHÓ)

- El creuer del nou temple quedarà fixat passant el presbiteri actual. Aquest espai quedarà cobert amb una gran cúpula.
- El braç del creuer de la dreta passarà a ser la nova capella de la Comunió que se elevarà a gran alçada. Aquesta capella quedarà coronada per una cúpula i a més a més, la seu capçalera tindrà forma semicircular.
- L'altar i el presbiteri nous quedaran enmarcats entre quatre columnes, creant al seu voltant un deambulatori amb tres capelles laterals i una quarta que donarà accés a la nova sacristia que queda ubicada a la seua dreta.
- Darrere de la nova parròquia es construirà una escola parroquial amb eixida a la plaça de Sant Roc dividida en dues seccions, una de xiquets i l'altra de xiquetes. Un pati limítrof donarà accés a la nova Casa Abadia que quedarà situada a l'encreuament entre el carrer Morvedre i la Plaça Sant Roc.
- A les capelles del Sagrat Cor de Jesús i Sant Josep s'enderrocaria el mur on estava l'altar per desplaçar-lo. Part de l'ampliació de la capella del Sagrat Cor de Jesús es destinaria a les escales d'accés a la Torre Campanari. Aquests canvis, motivarien la creació a la banda esquerra de l'església nova d'una nau lateral, menys ampla que la nau lateral de la dreta.

11

12

CANVIS A L'EXTERIOR DE L'ESGLÉSIA

- Davant la nova façana es construirà un atri amb tres arcs.
- Al campanar s'afegiran tres cosos més. Dos que s'utilitzaran com a cambres de campanes i un cupulí coronat per un gran penell de ferro.
- Construcció d'un claustre porticat amb eixida al carrer Morvedre.
- Les diferents expropiacions previstes donaran més amplaria al carrer Morvedre, a la Plaça Sant Roc, a la Plaça de l'Església, a la Plaça del Mercat i al carrer Sant Josep.
- Creació d'un xicotet aixopluc raonat que amb tota probabilitat albergava una font. Precisa-

ment ubicat on està actualment la Font de la Plaça de l'Església.

- Construcció d'unes escales per poder accedir al temple des del carrer Morvedre.

Perquè vos feu una idea més o menys real de com haguera sigut l'església de la Puríssima 2.0, versió millorada, cal estudiar el plànol sobre una imatge actual de Google Earth. La planta de la parròquia de la l'Avantprojecte d'Àngel Romaní està marcada amb color negre, les cúpules amb roig i els enderrocaments necessaris amb groc.

Però com seria l'imatge de Google Earth de l'església de la Puríssima d'Àngel Romaní?

Una aproximació a eixa imatge, és un esbós fet a carbó de la coberta de la nova parròquia, obra del Sr. Romaní. Ens mostra un plànol zenital del temple on podem observar la teulada a dues aigües de la nau principal, la teulada a tres aigües del claustre i del atri, i també les dues cúpules.

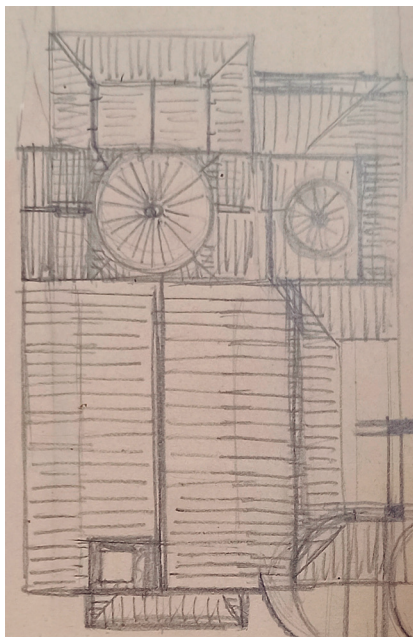
Cal apuntar que fins arribar a l'Avantprojecte definitiu que estudiem en aquest article, Àngel Romaní va realitzar varios esbossos, croquis i plànols on delineava de forma diferent la planta de l'església. Igualment, va estar barallant diferents ubicacions per a les diverses dependències de l'interior del temple encara que per diferents motius les va anar descartant.

Un planòl a destacar és un que contemplava la creació d'un *Mercat Municipal* al costat de l'església. Era necessària l'expropiació i enderrocament de totes les cases limítrofs amb el temple per la seua banda esquerra, inclosa la Casa Abadía. Com se pot veure al plànol, estaven previstes sis fileres de parades independents, el nombre total de parades era de cent trenta-tres. La filera de parades més llarga amb un total de vint-i-cinc estava pegada a l'església. Aquest projecte de mercat també contemplava construir una oficina de repés, un "retén" possiblement per als guàrdies municipals i serveis per a dones i homes.

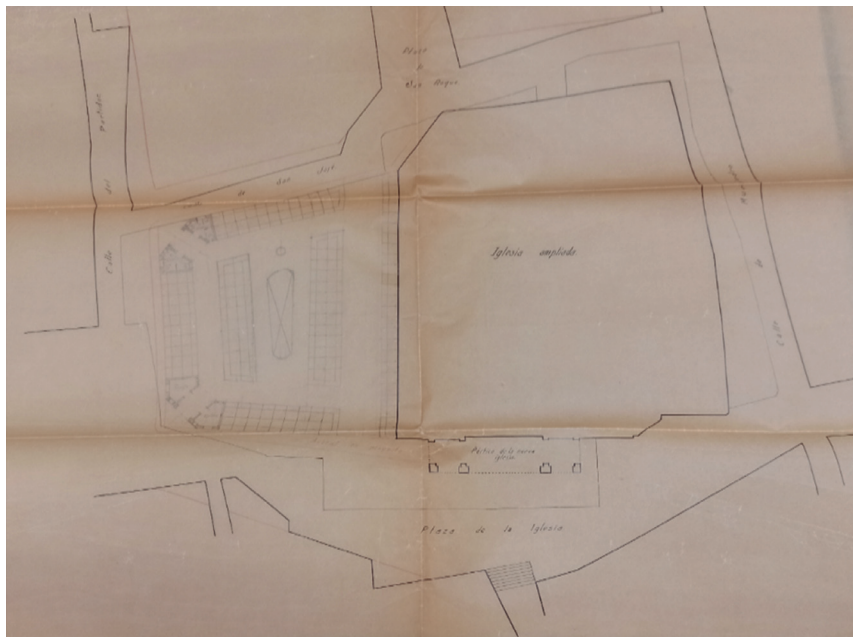
El 23 de març de 1941, el rector José María Ibañez va presentar a l'Arquebisbat de València l'avantprojecte d'Àngel Romaní per a la seua aprovació per part de la Junta Diocesana de Reparació i Reconstrucció de Temples de València.

El 18 abril de 1941, se produïx una certificació de l'arquitecte per encàrrec del rector, especificant les partides del total del cost

14

15

13. Imatge satelital de l'església de la Puríssima i el seu voltant en Google Earth

14. Coberta de l'església de l'avantprojecte

15. Plànol on se pot veure el mercat municipal obra d'Àngel Romani. Arxiu Històric Municipal de València

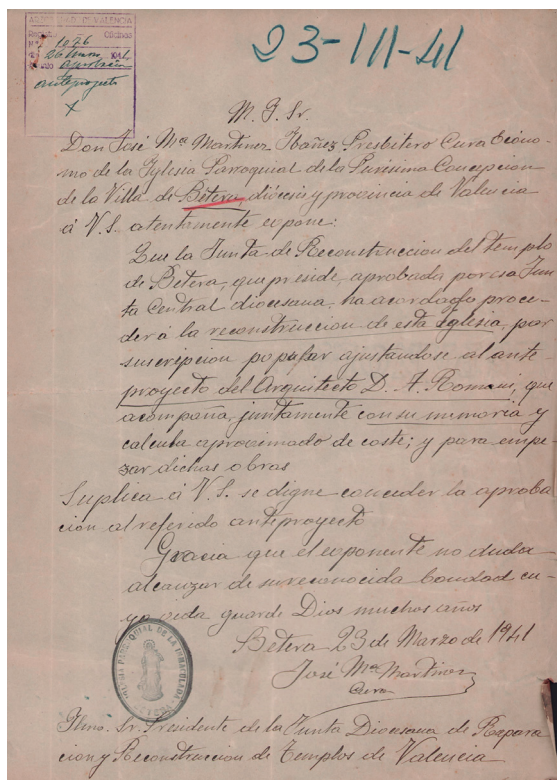
16. El rector José María Ibañez va presentar a l'Arquebisbat de València l'avantprojecte d'Àngel Romani

17. Certificat amb la signatura d'Àngel Romani del pressupost de les obres projectades

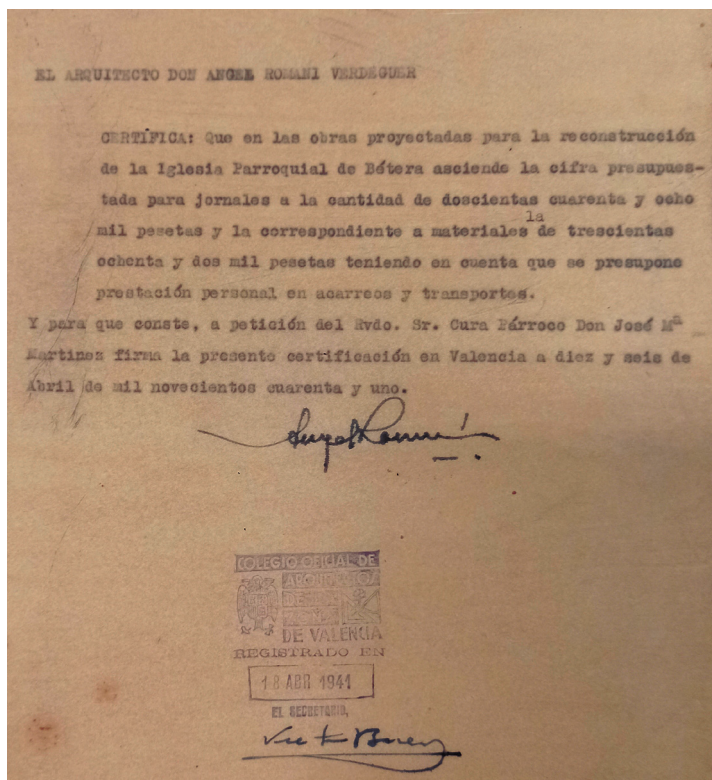
de la reconstrucció del temple. Probablement aquest document responga a una demanda de l'Arquebisbat de València referent a detallar el pressupost total. En un primer moment, Àngel Romani va pressupostar la restauració en 830.000 pessetes, quantitat que

apareix a la memòria descriptiva de l'avantprojecte. Finalment l'avantprojecte quedaria pressupostat en 630.000 pessetes. A la certificació s'especificuen les següents partides:

- Jornals 248.000 pessetes
- Materials 382.000 pessetes

16

17

PROJECTE DEFINITIU

Si decidim pegar un passeig pel nostre poble, en arribar a les rodalies de l'església de la Puríssima Concepció observarem que evidentment l'Avantprojecte de reconstrucció i ampliació de l'església mai va arribar a bon port. La raó principal va ser l'escasa disponibilitat econòmica per tal d'afrontar el projecte. En un primer moment com hem explicat adés, el pressupost de la reconstrucció va ser calculat aproximadament en 830.000 pessetes. Posteriorment quan es va presentar l'avantprojecte el pressupost es va reduir a una quantitat de 630.000 pessetes.

Finalment la despesa real de la restauració de l'església va ser una quantitat molt allunyada, 113.500 pessetes. Aquests diners varen ser invertits en les següents actuacions:

1. Reparacions de l'església: desenrunament, picat de parets i voltes, consolidacions, reconstruccions i lluits.
60.000 pessetes
2. Reconstrucció de la volta i el paviment del cor.
8.000 pessetes
3. Projecte d'una barana balaustrada per al cor (projecte)
4.000 pessetes
Mai arribà a construir-se
4. Porta emplanxada.
4.500 pessetes
5. Púlpit.
9.000 pessetes
6. Campanar i penell.
28.000 pessetes

TOTAL: 113.500 pessetes

Una vegada descartades les expropiacions i l'ambiciós projecte, la rehabilitació es va centrar en

reparar els desperfectes de l'antiga església i en reposar elements desapareguts. Una tarea que va començar per encàrrec del rector En José María Ibáñez, i que va continuar baix la supervisió d'un nou, En Luis Verdú Moscardó, que va prendre possessió com a rector de l'església de la Puríssima Concepció el 9 d'agost de 1942. El finançament dels treballs en la parròquia va recaure en les veïnes i veïns de Bètera, mitjançant la col·laboració dels fidels, donatius de les famílies de la colònia valenciana i l'ajuda d'organismes i institucions locals com són l'Ajuntament i la Junta de Montes. Les obres finalment no varen rebre cap subvenció estatal.

Les principals remodelacions dissenyades per Àngel Romaní les podreu veure a continuació.

TORRE-CAMPANAR

L'aspecte actual del campanari de l'església de la Puríssima és relativament modern. Fins la dècada dels quaranta del segle xx, la seua alçada era de 25 metres, només tenia dos cossos, la base o canya i la cambra de campanes. Era l'anomenada Torre-Xata. L'ampliació del campanar és l'única remodelació contemplada a l'Avantprojecte d'Àngel Romaní que es va construir.

En febrer de 1942, Àngel Romaní va presentar el projecte del nou campanar al Col·legi d'Arquitectes de València: el plànol i el nou cos de campanes. Poc després, eixe mateix any començaran les obres que s'allargaran fins 1945. Els treballs al campanar tenien com a finalitat afegir

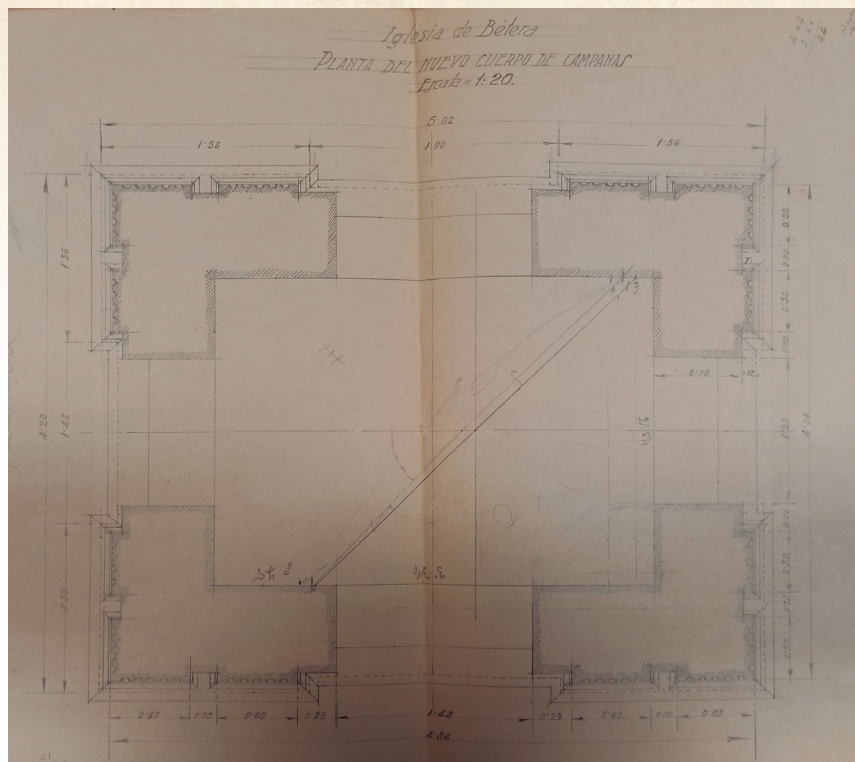

19

18. Torre Campanar abans de l'ampliació. Arxiu Ramón Asensi i Ramón
19. Fotografia de l'Obrera fadrina d'agost de 1943 Victoria Aloy Campos. Podem veure de fons les obres al campanar

20. Plànol del nou cos de campanes obra d'Àngel Romani Verdeguer. Arxiu Històric Municipal de València
21. Plànol original de la Torre de l'església de Bétera obra d'Àngel Romani

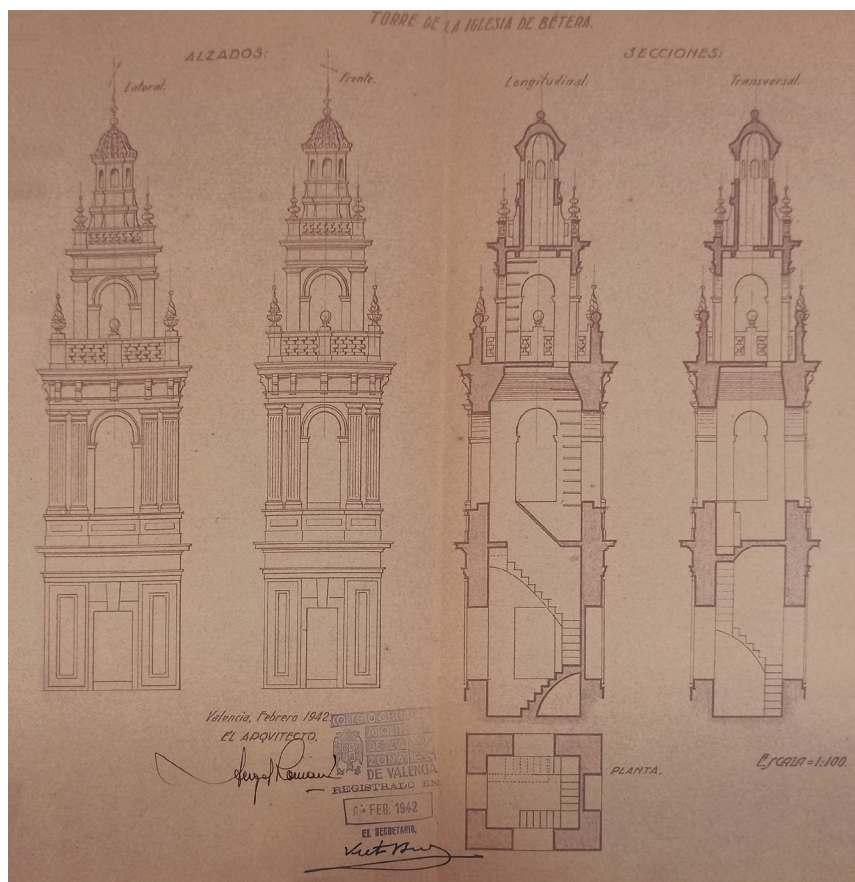

20

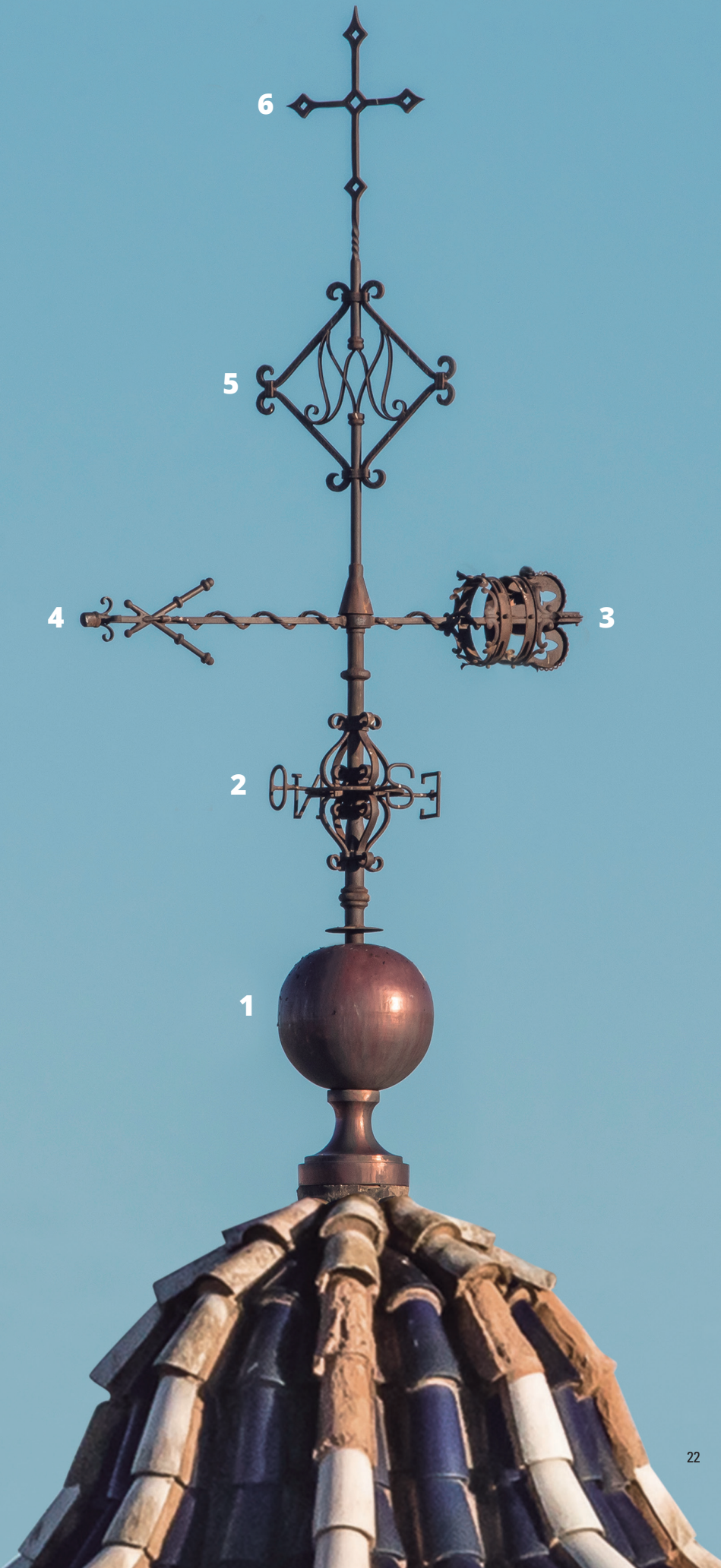
tres cossos donant-li un total de 14,5 metres més d'alçada.

Respecte al plànol de la torre-campanar podem veure que la cambra de campanes antiga quedava anulada, a més a més es redecoraria seguint el gust dels campanars tradicionals valencians del segle XVIII. El tercer i quart cos passarien a ser les noves cambres de campanes. El tercer cos és realment una imitació del segon cos. La seua planta és rectangular amb unes mides de 4,20 metres de cara a la façana i de 5,02 metres als laterals.

Tot i que les campanes canviaren d'ubicació, el segon cos finalment no va ser redecorat quedant amb l'aspecte que tenia. Per aquest motiu la torre-campanar actual té dues cambres de campanes quasi idèntiques, clar està que la del segon cos està inutilitzada, amb el buc on deuriem anar les campanes tapiat.

21

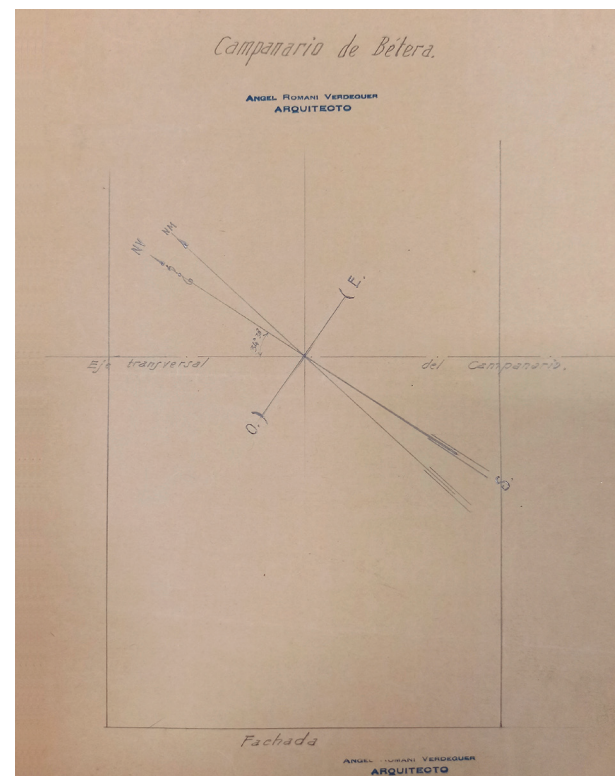

PENELL TORRE-CAMPANARI

El disseny de l'actual penell de l'església de la Puríssima data d'agost de 1.945 i és obra d' Àngel Romani. Va ser construït per Ocaña en ferro. Podem diferenciar de baix a dalt sis elements que el fan únic, és un penell singular i molt beterà.

Descripció del penell de l'església Puríssima Concepció per Nacho Sánchez Ramón president de la *Colla de Campaners de Bétera*

1. **La Bola**
Simbolitza el planeta Terra, el món terrenal, és a dir, el poble de Bétera.
2. **Rosa dels Vents**
Quatre punts cardinals (Nord, Sud, Est i Oest) ens diu que el campanar està encarat cap al nord, cada cantó del campanar de Bétera es un punt cardinal

22. Fotografia del penell de l'església Puríssima Concepció de Bétera. Arxiu Ximo Asensi Alemany
23. Plànol dels quatre punts cardinals
24. Plànol del penell per a la Torre-Campanar de Bétera obra d'Àngel Romaní. Arxiu Històric Municipal de València

3. Corona

Alcaldessa Perpètua, patrona de Bétera i titular de l'església, la Puríssima Concepció.

4. Ceptres Reals

Patrons de Bétera, Abdó i Senent, els Sants de la Pedra. Els dos ceptres estan units amb la Corona per un fil, simbolitzant la força patronal de Bétera.

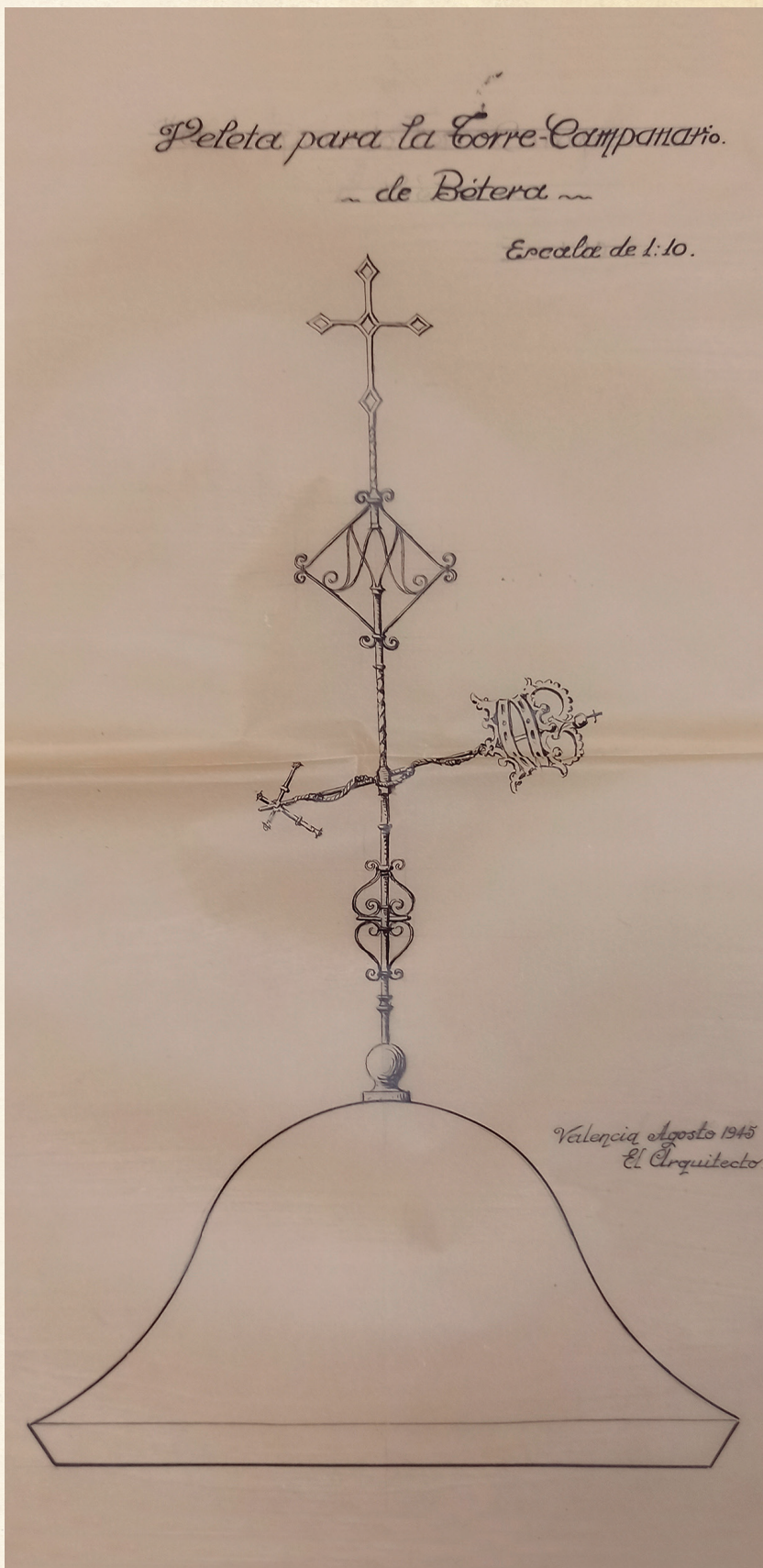
5. Anagrama de Maria

La festa més gran de Bétera és el 15 d'agost, festa de l'Assumpció de Maria, l'església de la Puríssima és molt mariana i tota dedicada a la Mare de Déu.

6. La Creu

Tanca el conjunt del penell. Fent menció a què? La Creu estable, sobre el món que dona voltes. La Creu (creu) estable, sobre el món (la Bola) que dona voltes (veleta amb corona i ceptre reials). Aquest lema, és el dels Cartoixans, i que tenim a prop? La Cartoixa de Porta-Coeli. "STAT CRUX DUM VOLTITUR ORBIS".

Com se pot observar el penell del plànol d'agost de 1945 difereix en certs detalls amb el penell definitiu. La diferència més notable és que el plànol no contempla els quatre punts cardinals que en canvi sí té el penell de l'església.

25. En José María Cubells predicant a la trona anterior a la guerra. Fotografia d'autor desconegut

26. Fotografia on podem veure la trona nova. En roig l'ubicació de l'antiga. Vistes del temple any 1950

27. Plànol del púlpit de l'església de la Puríssima anys 40 del s.XX. Confeccionat per Àngel Romani Verdeguer

25

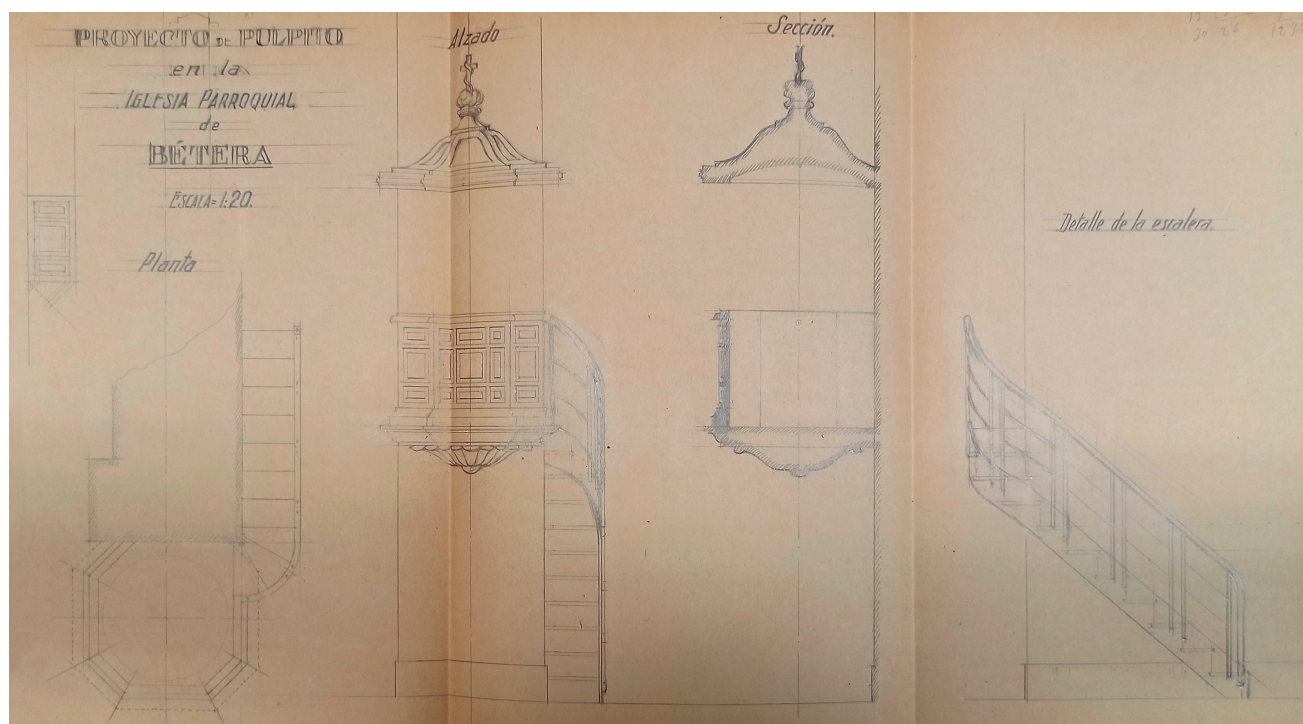
PÚLPIT

L'església va recuperar el seu púlpit, això sí, va canviar la seua ubicació respecte a la que tenia abans de la Guerra Civil. Fins 1936 la trona estava col·locada entre la segona i tercera arcada (capelles del Carme i Sants de la Pedra) en la part de l'epístola, a la pilastra on estava el panell ceràmic de l'apòstol Santiago Menor. La nova es construirà entre la primera arcada (capella de Sant Josep) i la segona (capella del Santíssim Crist) del costat de l'evangeli.

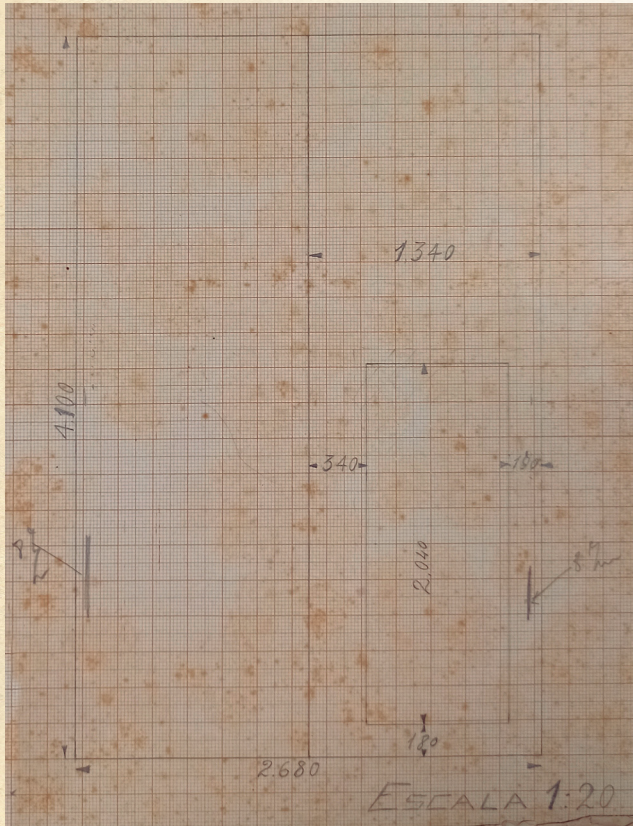
Amb el pas dels anys la trona va caure en desús, En Vicent Costa Costa, rector des de 1969 fins 2005, va manar retirar-la als anys 80 del segle xx per dificultar la vista de l'altar major als fidels.

26

27

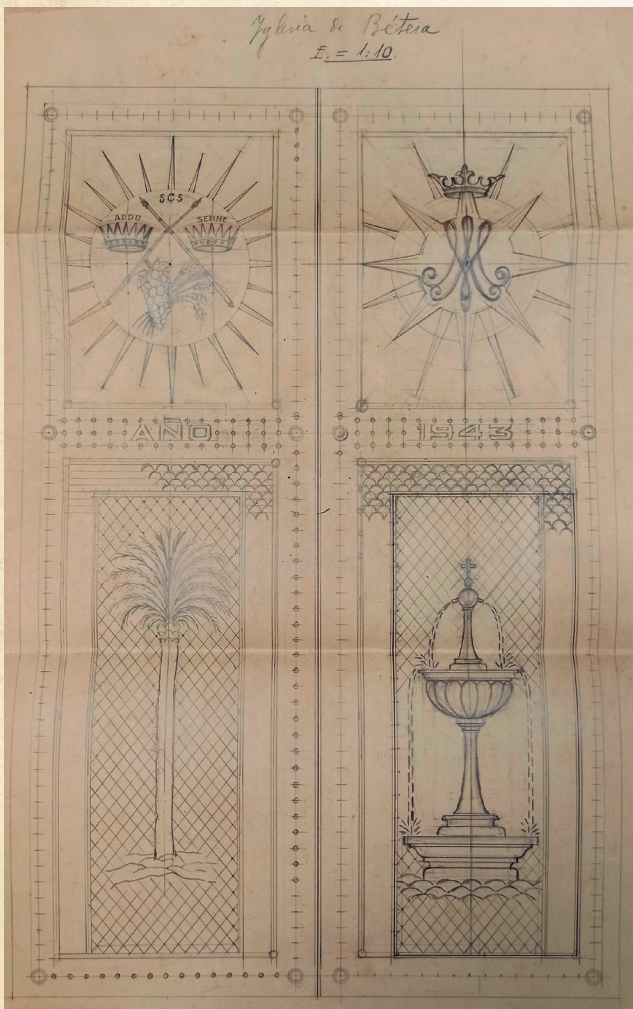

28

28. Fulla amb anotacions de les mesures de les portes
 29. Esbós de les portes de l'església obra d'Àngel Romaní
 30. Portes actuals de l'església de la Puríssima. Arxiu Ximo Asensi

PORTES EMPLANXADES

L'entrada principal de l'església va ser cremada en la Guerra Civil. Les portes noves varen ser fabricades de fusta xapada amb coure. Com es pot veure en la planxa que les recobreix són de l'any 1943 i el disseny és obra d'Àngel Romaní. Les mesures totals de les dues fulles són de 4,10 metres d'alçada per 2,68 metres d'amplaria. Entre els documents d'Àngel Romaní podem trobar dos esbossos de les portes. Un amb les mesures i l'altre amb el disseny inacabat.

29

30

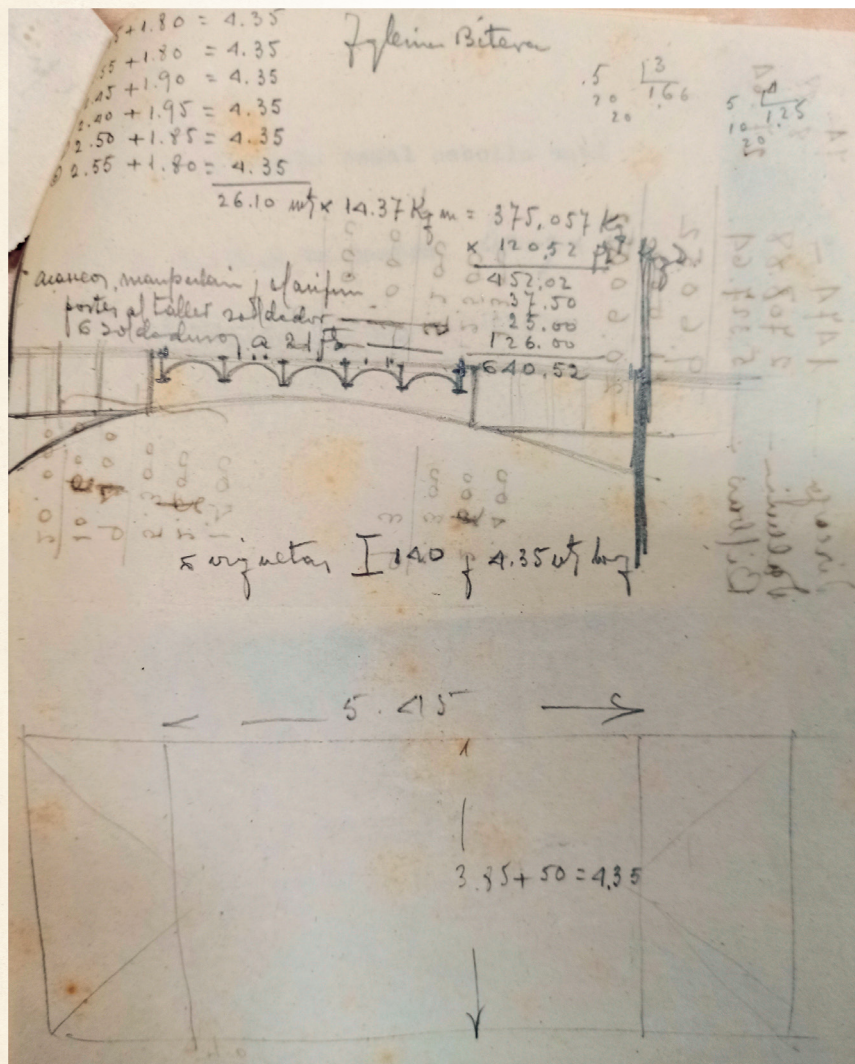
RECONSTRUCCIÓ DE LA VOLTA I EL PAVIMENT DEL COR

Les mesures de la planta del cor son 9,20 metres per 4,35 metres.

Respecte a la reconstrucció del cor no existeix cap plànol a l'arxiu d'Àngel Romaní. L'únic document existent és un esbós amb un pressupost de les sis viguetes de ferro que va utilitzar per a reforçar un àrea del cor de 5,45 metres per 4,35 metres. Com se pot veure a les anotacions de la fotografia el cost total de les 6 viguetes de 4,35 mts de llargària i 0,40 mts d'alçada més els ports, soldadures, manipulació i col·locació era de 640 pessetes amb 52 cèntims.

31. Esbós amb un pressupost de les sis viguetes de ferro
32 y 33. Esbós i plànol de la barana balaustrada per al cor de l'església

34. Projecte presentat al Col·legi d'Arquitectes
35. Cor de l'església Puríssima Concepció de Bètera. Arxiu Ximo Asensi Alemany

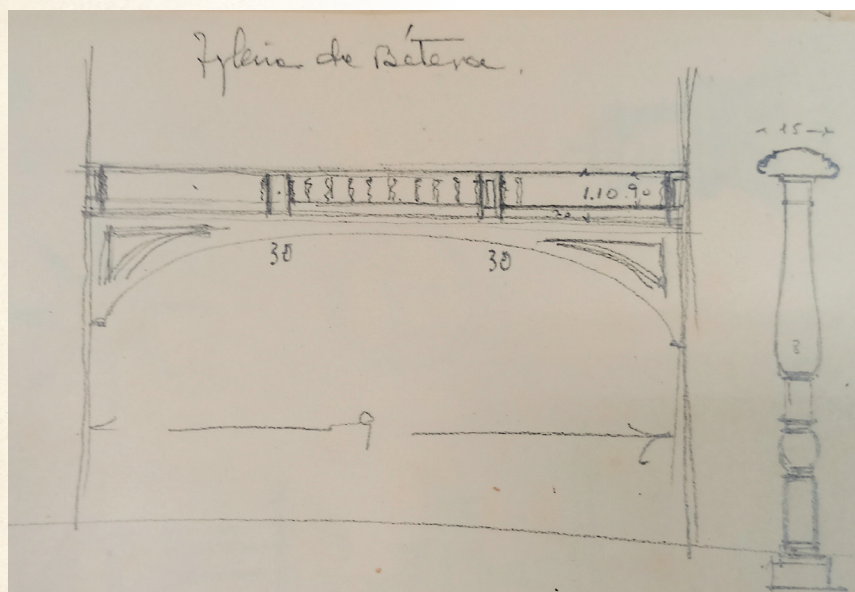

31

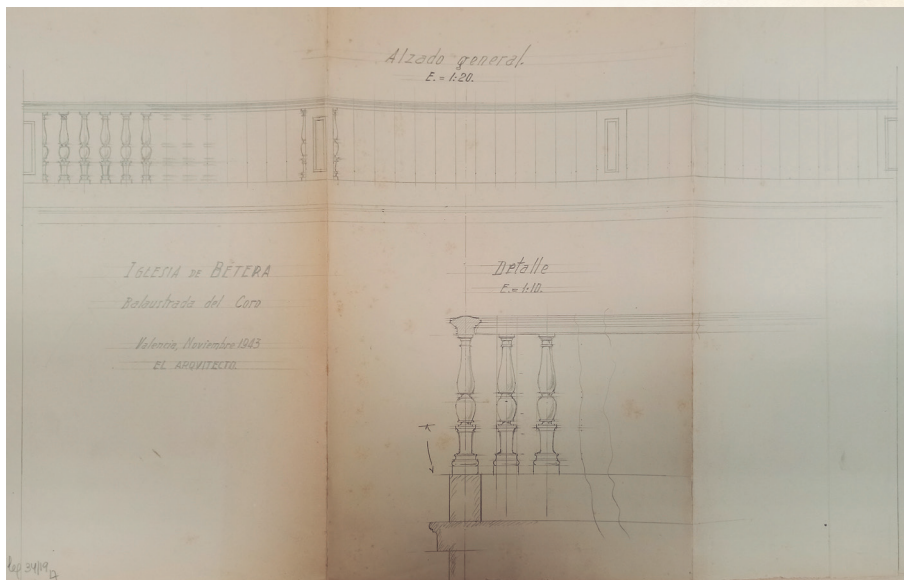
PROJECTE DE UNA BARANA BALAUSTRADA

Per encàrrec del rector de la Puríssima En Luis Verdú Moscardó, Àngel Romaní Verdeguer va dissenyar una barana balaustrada per al cor de l'església. El projecte va ser presentat al Col·legi d'Arquitectes de València en novembre de 1943.

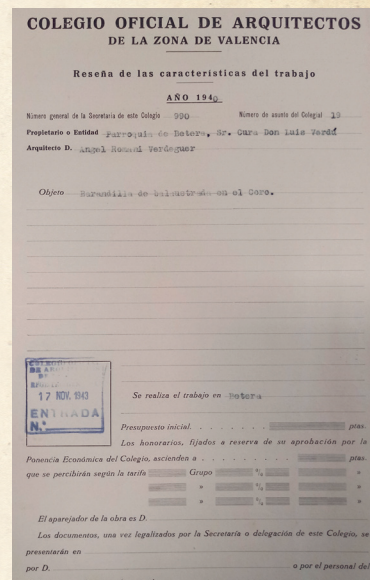
Aquest projecte mai es va realitzar. La barana actual del cor està formada per barrots de ferro.

32

33

34

35

Finalitza ací l'estudi de l'Avantprojecte de Reconstrucció de l'església de la Puríssima Concepció obra d'Àngel Romaní. Espere haver donat llum a un període desconegut de la història d'aquesta antiga parròquia.

BIBLIOGRAFIA

- ARXIU DIOCESÀ DE VALÈNCIA “Avantprojecte de reconstrucció i ampliació de l'església parroquial de Bétera” 1940.
- ARXIU HISTÒRIC MUNICIPAL DE VALÈNCIA . Fons Sandro Pons Romaní
- ARXIU HISTÒRIC NACIONAL “Causa general de València Ramo Separado de Bétera”
- ALONSO BERZOSA, Jorge. DOMÉNECH PALAU, María Amparo. PONS CAMPOS, Joan Manuel. ASENSI ALE-

- MANY, Ximo. “Bétera i el seu patrimoni” 2020.
- BUTLLETÍ OFICIAL DE L'ARQUEBISBAT DE VALÈNCIA. BOAV 1939,1940 i 1941.
- PONS CAMPOS, Joan Manuel “Iglesia Parroquial de la Purísima Concepción de Bétera, Estudio Histórico y Descriptivo de su Patrimonio” 2010.

AGRAÏMENTS

A Joan Manuel Pons Campos, sense les seues indicacions, consells i ajuda no hauria estat possible aquest article.

A Sandro Pons Romaní, net d'Àngel Romaní Verdeguer per la seua ajuda i col·laboració.

A Isidro Clavel Piá, besnet d'Isidro Clavel Ramón mestre d'obra i tècnic de la Junta de Reconstrucció de Bétera creada en 1939.

A Ramón Fita i a Inés, director i arxivera de l'Arxiu Diocesà de València per la seua atenció.

A Ximo Asensi Alemany, per la cessió de les seues fotografies de manera desinteressada.

A Nacho Sánchez Ramón, president de la Colla de Campaners de Bétera.